

DINA RÄTTIGHETER

Med följande text vill Civil Rights Defenders klargöra vilka rättigheter du har samt vart du ska vända dig när du upplever att dina rättigheter har kränkts.

Innehåll

DINA RÄTTIGHETER	1
MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	3
Sveriges skyldigheter	3
Internationell människorättslig lagstiftning Sverige är bundet av:	3
MYNDIGHETERS ANSVAR.....	4
Personskada:	5
Sakskada:	5
Ren förmögenhetsskada:.....	5
Fel eller försummelse:.....	5
Vid myndighetsutövning:.....	5
Ideell skada:	6
VAD KAN DU GÖRA OM DINA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER HAR BLIVIT KRÄNKTA?.....	6
Justitieombudsmannen (JO)	7
Justitiekanslern (JK).....	7
Diskrimineringsombudsmannen (DO)	7
Barnombudsmannen (BO).....	8
Polisen	8
Inspektionen för vård och omsorg (IVO).....	8
Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN)	8
Datainspektionen	9
Post- och telestyrelsen (PTS)	9
Medieombudsmannen (MO)	9
Barn- och elevombudet (BEO).....	9
Skolverket	10
Socialtjänsten, socialnämnden och socialstyrelsen	10
Barns rätt i samhället (BRIS)	10
Gratis juridisk rådgivning och jourer	10
Centrum för rättvisa	11
Rättvis skatteprocess	11
Snutkoll	11

Stadsmissionen.....	11
Kommerskollegium	12
Asylrättscentrum	12
Amnesty International	12
Röda korset.....	12
RFSL.....	12
Stadsmissionens Baba-verksamhet	13
Läkare i världen	13
SÄRSKILT OM ASYLPROCESSEN (<i>kommer senare</i>).....	13
SÄRSKILT OM DISKRIMINERING	14
Internationella bestämmelser.....	15
Nationella bestämmelser	16
Grunder för diskriminering enligt DL.....	17
Var kan du diskrimineras enligt DL?	17
Vem kan diskriminera?	18
Hatbrott	18
Om du har blivit diskriminerad:	18
SÄRSKILT OM TVÅNGSVÅRD	21
Internationella bestämmelser.....	21
Nationella bestämmelser	22
Grunder för tvångsvård enligt LPT	23
Något om rättspsykiatrisk tvångsvård.....	23
Om du har blivit frihetsberövad.....	24
Tvångsåtgärder.....	24
Att anmäla skada, vårdskada och regelbrott vid tvångsåtgärder	29
Din rätt vid restriktioner	30
Du har rätt till en stödperson.....	32
Att överklaga beslut	33
Tvångsvård enligt LVU	34
Tvångsvård enligt LVM	39

MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Mänskliga rättigheter är rättigheter som varje människa har, oberoende av nationalitet, födelseort, politisk uppfattning, kön eller könsuttryck, sexuell läggning, etnicitet, religion, funktionsvariation eller språk.

De mänskliga rättigheterna är en del av folkrätten. Utgångspunkten är att skydda den enskilde mot övergrepp från staten. Staten har också vissa skyldigheter att skydda individers mänskliga rättigheter i förhållande till andra. Det krävs också att de mänskliga rättigheterna inte endast är illusoriska utan att man får åtnjuta dessa i praktiken och ska få reell möjlighet att få rättsligt pröva om en rättighet har blivit kränkt.

Grunddokumentet för de mänskliga rättigheterna är FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948. Dessa rättigheter har sedan kodifierats (gjorts juridiskt bindande) i olika internationella konventioner. I Sverige finns skyddet för mänskliga rättigheter på flera olika nivåer. Dels i nationell lagstiftning, dels i EU-rättsliga regler och dels genom att Sverige har ratificerat (juridiskt antagit) internationella konventioner.

Sveriges skyldigheter

Sverige är juridiskt bundet att respektera alla åtaganden som följer av de internationella konventionerna som Sverige har skrivit under och ratificerat. Det innebär att Sverige är skyldigt att jobba aktivt för att de rättigheter som stadgas i konventionerna respekteras på alla områden i samhället. Innebörden av denna skyldighet är att Sverige ska skydda, respektera och förverkliga de antagna rättigheter som garanteras i internationell rätt såväl i offentlig som privat sektor. Sverige har också ett ansvar att ställa den som kränker någons rättigheter och begår övergrepp inför rätta och säkra gottgörelse åt de drabbade.

Den svenska staten och statens representanter på nationell, regional och lokal nivå är bundna av människorättskonventionerna i alla lägen. All ny lagstiftning måste anpassas så att de nya lagarna inte kränker någon mänsklig rättighet. Även i *tillämpningen* av lagstiftningen måste mänskliga rättigheter beaktas så att skyldigheten också får praktisk betydelse för den enskilde. Det kallas konventionskonform tolkning.

Internationell människorättslig lagstiftning Sverige är bundet av:

Internationella konventioner har i många fall utvecklats av Förenta Nationerna (FN).

Några av de viktigare konventionerna är:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter,
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter,
- Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor
- Barnkonventionen (svensk lag från den 1 januari 2020)
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Det finns också internationella konventioner på ett regionalt plan:

- Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (EKMR). Sedan 1995 är denna konvention svensk lag. Detta innebär att den är direkt gällande i Sverige och att svenska domstolar är skyldiga att ta hänsyn till dessa rättigheter när man bedömer om något är olagligt.
- Europeiska sociala stadgan är antagen av Europarådet och förpliktigar Sverige att ta hänsyn till dessa rättigheter i all sin tillämpning.
- EU-lagstiftning. I detta fall är det främst Europeiska unionens stadga som omfattar mänskliga rättigheter, även om många av de EU-rättsliga reglerna berör rättighetsfrågor. När svenska domstolar bedömer ett fall som har med EU att göra är domstolen skyldig att ta hänsyn till stadgan.

MYNDIGHETERS ANSVAR

Alla statliga myndigheter är skyldiga att i sitt arbete beakta de mänskliga rättigheterna och de ska så långt som möjligt tolka bestämmelser i enlighet med de konventioner om mänskliga rättigheter som Sverige tillträtt. Om du blivit felbehandlad av en myndighet har du i vissa fall rätt till skadestånd för den skada du lidit. För detta krävs:

- att det är fråga om en personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, och
- att skadan har uppkommit genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning

Du kan även få skadestånd för ideell skada som du lidit. I detta fall krävs:

- att skadan har uppkommit genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning
- att någon kränkts genom ett så kallat integritetskränkande brott, dvs. brott som innefattar ett angrepp mot person, frihet, frid eller ära

Skadestånd från stat eller kommun kan också bli aktuellt vid kränkningar av rättigheter som framgår i Europakonventionen. Det gäller alla typer av skador (personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och även ideell skada). En överträdelse av sådan rättighet behöver inte vara uppsåtlig eller oaktsam. Sådant skadestånd är ett sekundärt rättsmedel som ska tillämpas när andra medel inte räcker för att gottgöra kränkningen.

Personskada:

Som personskada räknas kroppslig eller psykisk skada som orsakats av annans handlande. Med psykisk skada menas till exempel kränkning eller annat psykiskt lidande.

Sakskada:

En sakskada är en skada på ett fysiskt föremål som inte är en människa. I detta sammanhang räknas djur som ett fysiskt föremål och en skada på djur räknas därför som sakskada. Även förlust av ett fysiskt föremål kan innebära sakskada.

Ren förmögenhetsskada:

Hit räknas ekonomisk skada som inte har samband med sak- eller personskada.

Fel eller försummelse:

Innebörden av detta är att en myndighetsperson ska ha varit försumlig eller gjort fel vid sin myndighetsutövning. Bedömningen är i dessa fall objektiv och man beaktar inte vad myndigheten har insett eller kunnat inse om händelseförloppet. Det måste med andra ord inte ha funnits ett *uppsåt* från ansvarig myndighetsperson att orsaka skada.

Vid myndighetsutövning:

Med myndighetsutövning menas beslut och åtgärder som innebär att staten utövar makt över medborgares rättigheter och skyldigheter.

Myndighetsutövning är till exempel beslut om bidrag, betygssättning,

ingripanden av polis samt beslut om tillstånd att bedriva viss verksamhet. Begreppet "vid myndighetsutövning" omfattar alla beslut och åtgärder som antingen självständigt utgör myndighetsutövning eller som står i samband med myndighetsutövning, dvs beslut och åtgärder som leder till myndighetsutövning.

Ideell skada:

Är skada som inte går att värdera ekonomiskt. Det kan handla om negativa reaktioner som frustration, oro, maktlöshet, lidande, stress, smärta, förnedring, skam, obehag, förödmjukelse samt förlust av rykte, karriärmöjligheter och relationer.

VAD KAN DU GÖRA OM DINA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER HAR BLIVIT KRÄNKTA?

Den svenska staten är skyldig att garantera de mänskliga rättigheterna. Om dina rättigheter har blivit kränkta kan du därför i första hand vända dig till svenska myndigheter så som beskrivs längre ner i denna text. Du kan också få ditt ärende prövat i domstol, antingen vid en tingsrätt eller en förvaltningsrätt beroende på typ av kränkning. Om du vill begära skadestånd vänder du dig normalt till en tingsrätt. I fall du vill att en domstol prövar ett myndighetsbeslut är det en förvaltningsrätt som gäller. Svenska domstolar är skyldiga att ta hänsyn till Sveriges internationella åtaganden när svensk lag tillämpas för att pröva ditt fall.

Om rättigheter som stadgas i Europakonventionen har kränkts kan en enskild vända sig till Europadomstolen. Kravet för att kunna vända sig till domstolen är att alla svenska rättsmedel är uttömda. Med detta menas att du först måste ha försökt driva frågan i alla relevanta domstolsinstanser i Sverige och i vissa fall hos Justitiekanslern (JK). Tanken är att svenska myndigheter först ska ges en möjlighet att rätta till ett fel. En svensk instans behöver inte ha prövat ärendet för att instansen ska anses "uttömd". Det räcker att du försökt få instansen att hantera ärendet. Du har endast sex månader på dig från dagen för det sista nationella avgörandet att ge in ett klagomål. För mer information om Europadomstolen se:

https://www.echr.coe.int/Documents/Questions_Answers_SWE.pdf och https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/swe&c=#n1357809840531_pointer.

Enskilda som fått sina konventionsrättigheter kränkta kan vända sig till någon av de kommittéer som kontrollerar Sveriges efterlevnad av de internationella människorättskonventionerna. Även här gäller att alla nationella instanser ska vara uttömda. Exempel på kommittéer som tar emot individuella klagomål är FN:s kvinnodiskrimineringskommitté, FN:s kommitté för mänskliga rättigheter och FN:s tortyrkommitté.

I Sverige finns ett antal statliga tillsynsmyndigheter som har till uppgift att se till så att myndigheter följer lagar och regler. Därigenom kan de också sägas ha ett ansvar för att se till att människors rättigheter tillgodoses. Några av dessa myndigheter är:

Justitieombudsmannen (JO)

JO:s uppgift är att granska att Sveriges myndigheter respekterar lagar och regler. Särskilt fokus läggs på den enskildes mänskliga rättigheter i förhållande till det allmänna. En enskild kan göra en anmälan till JO när hon eller han upplever sig ha blivit felaktigt behandlad av det allmänna. En sådan anmälan kan efter utredning leda till att JO riktar kritik mot myndigheten eller den enskilde tjänstemannen. I allvarliga fall kan utredningen leda till en anmälan om tjänstefel. JO prövar inte skadeståndsanspråk och lämnar inte heller rekommendationer om skadestånd.

Se mer på www.jo.se.

Justitiekanslern (JK)

Vill man som enskild få skadestånd på grund av agerande från det allmänna, inklusive överträdelser av Europakonventionen, ska man istället vända sig till JK. JK är "statens jurist" och fokuserar på att utreda och ta ställning till framställt skadeståndsanspråk mot det allmänna. Prövningen kan även leda till kritik av en myndighets agerande.

Se mer på www.jk.se.

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

Om du anser att du blivit illa behandlad på grund av ditt kön, din könsidentitet, din etniska tillhörighet, din religion, din funktionsnedsättning, din sexuella läggning eller din ålder kan behandlingen ses som diskriminering. Diskriminering är i vissa fall förbjudet. Om du upplever att du blivit diskriminerad ska du vända dig till DO. Se mer på www.do.se.

Om du har blivit diskriminerad och vill ha rådgivning och hjälp med att komma tillrätta med din situation kan du också vända dig till en antidiskrimineringsbyrå som finns lokalt på olika platser i landet. Läs mer om diskriminering [nedan](#).

Barnombudsmannen (BO)

Barnombudsmannen är en myndighet som jobbar för barns och ungas rättigheter och intressen i samhället, kan du höra av dig till för att få information vilka regler som gäller i en viss situation och vart du kan vända dig för att få hjälp. För mer information, se här: <http://www.barnombudsmannen.se/kontakta-oss/>.

Polisen

Om du har blivit utsatt för brott är det polisen du ska vända dig till. Polisen är en myndighet och är därför skyldig att alltid respektera allas lika värde och att behandla alla med respekt.

Vid ett misstänkt brott bör en polisanmälan göras, antingen vid ett poliskontor eller genom att ringa 114 14. Myndigheter kan också göra sig skyldiga till brott. Om du misstänker att du utsatts för brott av en myndighet ska du anmäla detta till polisen. Då inleds en förundersökning där händelsen utreds. Om det misstänka brottet begicks av polisen utreds det av en särskild oberoende enhet inom polisen och av särskild åklagare.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO)

IVO ansvarar för tillsyn över hälso- och sjukvård, hälso- och sjukvårdspersonal, familjehem, HVB, särskilda ungdomshem, LSS-boende, socialtjänst och stöd och service till vissa funktionshindrade. Om du upplever att någonting sköts felaktigt i din kontakt med vården eller socialtjänsten kan du kontakta IVO. IVO tar emot klagomål vad gäller vård (privat som statlig), och specifikt kring allvarliga brister i socialtjänstens verksamhet eller efter att man inte får gehör för sina klagomål. Läs mer om hur du tar kontakt här: <https://www.ivo.se/om-ivo/kontakta-oss/>.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN)

SIN lyder under Justitiedepartementet och dess uppgift är att utöva tillsyn över hur brottsbekämpande myndigheter använder hemliga tvångsmedel och skyddsidentiteter. Nämnden utövar också tillsyn över polisens behandling av personuppgifter. Du kan kontakta SIN om du vill kontrollera om du utsatts för

brottsbekämpande myndigheters användning av hemliga tvångsmedel eller varit föremål för polisens personuppgiftsbehandling och om detta skett i enighet med gällande lag. Alla människor och företag har rätt att begära en utredning, vilket ger SIN en utredningsskyldighet. För kontaktuppgifter, se här: <https://www.sakint.se/kontakta-oss/>.

Datainspektionen

Datainspektionen är en myndighet som arbetar för att människors rättigheter skyddas i samband med behandling av personuppgifter. Datainspektionen utövar tillsyn över behandlingen av personuppgifter så att inga obehöriga intrång i din personliga integritet ska ske. Här kan du läsa mer om Datainspektionen och hur du kommer i kontakt med dem. <https://www.datainspektionen.se/om-oss/>.

Post- och telestyrelsen (PTS)

PTS är tillsynsmyndighet för *lagen om elektronisk kommunikation* som omfattar bl.a. lagring av uppgifter vad gäller abonnenter och trafik som överförs av operatörer (t.ex. kabel-tv-nät, fast telefoni, mobiltelefoni och internetanslutning) och flera frågor kopplade till abonnemang. Se närmare: <http://www.pts.se/sv/Privat/Telefoni/Konsumentarbete/Fragor-PTS-hanterar/>. PTS konsumenttelefon nås via telefonnummer 08-678 55 00. E-post: pts@pts.se.

Medieombudsmannen (MO)

MO vänder man sig till om du känner dig personligen kränkt och utpekad av något som publicerats eller sänts. För mer information om hur man gör en anmälan, och för att göra en anmälan över nätet, se här: <https://medieombudsmannen.se>. MO nås på Tel: 08-692 46 20 och info@medieombudsmannen.se.

Barn- och elevombudet (BEO)

BEO är en del av Skolinspektionen med självständigt uppdrag som utreder anmälningar som om kränkningar och mobbning i skolan. Det kan slutligen leda till skadestånd för den som har varit utsatt. BEO samarbetar också med andra myndigheter som exempelvis Diskrimineringsombudsmannen och Barnombudsmannen. Se här vad BEO kan göra: <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Om-BEO/Det-har-kan-BEO-gora1/> Frågor om anmälningar, se här: <https://beo.skolinspektionen.se/sv/For-foraldrar/gora-en-anmalan/>.

Skolinspektionen

Gäller anmälningen något som inte bara rör kränkande behandling, utan också exempelvis *särskilt stöd i skolan*, ska du anmäla till Skolinspektionen. Läs mer om vilka regler som gäller när man lämnar in klagomål och anmäl här: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Om-skolinspektionen/Gor-en-anmalan/Gor-din-anmalan-har/>.

Skolverket

För frågor om vilka *regler* som gäller i skolan och förskolan, ring. Skolverkets upplysningstjänst som svarar på generella frågor utifrån lagstiftningen, men utan att ta ställning i enskilda ärenden. Du hittar information om hur man kontaktar Skolverket här: <https://www.skolverket.se/om-oss/kontakta-skolverket/kontakta-oss>.

Socialtjänsten, socialnämnden och socialstyrelsen

Om ett barn misstänks *fara illa* rekommenderas att genast anmäla detta till socialtjänsten eller socialnämnden, helst i den kommunen där barnet bor. För mer information se Socialstyrelsens hemsida: <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/barn-som-far-illa/>.

Socialstyrelsen granskar socialtjänstens verksamhet. För mer information se <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/kontakta-oss/>.

Utöver dessa kan du vända dig till advokater, eller andra icke-statliga aktörer, som kan bistå enskilda som upplever att deras rättigheter kränkts eller om du behöver stöd. Några av dessa är:

Barns rätt i samhället (BRIS)

BRIS ger stöd till barn och unga, och till vuxna som vill prata om barn. För dig som är under 18 år kan man ringa, mejla eller chatta. För mer information se här: <https://www.bris.se/for-barn-och-unga/prata-med-en-kurator/> och <https://www.bris.se/for-vuxna-om-barn/bris-vuxentelefon-om-barn/>.

Gratis juridisk rådgivning och jourer

För gratis juridisk rådgivning: gå in på <http://lawline.se> och ställ din juridiska fråga, eller ring Juristjouren vardagar mellan 8-17 på 0771-

333 444, se <https://www.juristjouren.se>. Mansjouren erbjuder även kostnadsfri juridisk rådgivning (gällande främst familjerelaterade problem), likaså många tjej- och kvinnojourer. Här söker man upp dessa jourer: <https://www.mansjouren.se/sv-SE> och <http://unizon.se/hitta-jour>.

Centrum för rättvisa

Centrum för rättvisa är en ideell verksamhet med begränsade resurser som driver fall i domstol som rör rätt till likabehandling (icke-diskriminering), föreningsfrihet, äganderätt, näringsfrihet, rättssäkerhet och personlig integritet. För mer information och för att få tillgång till ansökningsformuläret, se mer här: <http://centrumforrattvisa.se/har-du-ett-fall/>. Ansökan kan sedan mejlas till ansokan@centrumforrattvisa.se alternativt skickas till Centrum för rättvisa, Box 2215, 103 15 Stockholm.

Rättvis skatteprocess

Rättvis skatteprocess är en oberoende insamlingsstiftelse som kostnadsfritt hjälper privatpersoner och småföretagare som blivit orättvist behandlade i skatteprocessen att tillvarata sina rättigheter. För kontakt, Maila info@rattviskatteprocess.se. Besök deras hemsida för mer information: <http://www.rattviskatteprocess.se/>

Snutkoll

Om du undrar vilka rättigheter du har vad gäller polisens ageranden, eller [hur du anmäler polisen](#) kan du hitta mer rättslig information på <http://www.snutkoll.se/>. Organisationen består av jurister som arbetar för att öka allmänhetens kunskap om polisens befogenheter och de grundlagsskyddade rättigheterna. Du kan skriva till de på info@snutkoll.se och fråga om rättsligt stöd för den situation som du beskriver ovan.

Stadsmissionen

Stadsmissionen har en råd- och stödverksamhet för EU-migranter. Här erbjuds bland annat olika typer av informationsmöjligheter, bokning av tid för juridiskt och psykologiskt stöd, mat, dusch, klädbyte och vila. Se mer här: <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/migration-och-integration/crossroads-rad-och-stod-eu-medborgare>. Kontaktuppgifter: <https://www.stadsmissionen.se/kontakta-stockholms-stadsmission>.

Kommerskollegium

Sveriges myndighet för utrikeshandel, EU:s inre marknad och handelspolitik, driver projektet Solvit dit kan du höra av dig till om du anser att något land inom Europeiska unionen eller inom det Europeiska ekonomiska samarbetet (t.ex. Norge eller Schweiz) har hindrat din fria rörlighet som privatperson eller företag. Exempel på frågor Solvit kan hjälpa dig med är sjukförsäkring, personnummer och arbetstillstånd. För att anmäla hinder, fyll i anmälningsskyltet här: <http://ec.europa.eu/eu-rights/enquiry-complaint-form/splash>. För att kontakta Solvit, mejla solvit@kommers.se eller ring 08-690 48 00. Se <https://www.kommerskollegium.se/eu-ratten/solvit--loser-dina-problem-i-eu/> för mer information.

Asylrättscentrum

Asylrättscentrum ger juridisk rådgivning på sin rådgivningslinje måndag till onsdag kl 9-11 på telefonnummer 0200-88 00 66 och tar även sig an ett begränsat antal fall kostnadsfritt. Du når dem vi mail på info@sweref.org och du kan läsa mer på deras hemsida: <http://sweref.org/kontakt/>.

Amnesty International

Svenska sektionen av Amnesty International har hög kompetens i mänskliga rättigheter och asylfrågor. De har en begränsad möjlighet att hjälpa till i individuella ärenden. Mejla frågan på info@amnesty.se, och se generell kontaktinformation här: <http://www.amnesty.se/om-amnesty/kontakta-oss/>.

Röda korset

Röda korset bistår med juridisk rådgivning i enskilda asylärenden. Ring telefonnummer 020-41 50 00 under tisdag-torsdag kl 9.30-12.00. Dit kan du också ringa om du har frågor om asyl, efterforskning av familjemedlemmar och familjeåterförening. För mer information om stödverksamhet för migranter generellt, se <https://www.redcross.se/behover-du-var-hjalp/flyktingar-och-migranter/>.

RFSL

Vid en asylfråga som har en *HBTQ-aspekt* kan du kontakta Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (RFSL) på telefonnummer 08-501 62 900 på telefontid måndag 13-15, onsdag 13-16, fredag 10-12.

Det finns en särskild flyktinghandläggare som ger juridisk rådgivning, som du kontaktar på stig-ake.petersson@rfsi.se eller på 0703-27 04 95.

För mer information kring RFSI:s rådgivningsverksamhet, se här: <https://www.rfsi.se/en/organisation/asylum/raadgivning/>. Här kan du läsa mer om asylprocessens alla steg och relevant lagstiftning: <https://www.rfsi.se/verksamhet/newcomers/fakta-asylprocessen/>. Kontaktuppgifter för nyanlända 073-509 17 27, newcomers@rfsi.se.

Stadsmissionens Baba-verksamhet

Baba-verksamheten vänder sig till dig som är under 21 år och som har kommit ensam till Sverige och som av olika anledningar står helt eller delvis utanför samhällets insatser. Se mer här: <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/migration-och-integration/baba-rad-och-stod-ensamkommande-barn-pa-flykt> Om du behöver stöd kan du ringa till Babas ungdomscoacher. Kontaktuppgifter: telefon 08-68 42 31 70. Ungdomscoacherna tar emot samtal onsdag-fredag mellan klockan 10.00-12.00.

Läkare i världen

Ett nätverk av internationella humanitära organisationer, ger vård både till de som inte har tillgång till subventionerad vård i Sverige. Här kan du hitta din närmaste klinik och när den är öppen: <https://lakareivarlden.se/hitta/>. Läkare i världen nås på 08-664 66 87 eller info@lakareivarlden.se om du har frågor eller önskar juridisk hjälp. För mer information om Läkare i världens verksamhet, se <http://lakareivarlden.se>.

SÄRSKILT OM ASYLPROCESSEN (KOMMER SENARE)

SÄRSKILT OM DISKRIMINERING

Diskriminering innebär att en person blir sämre behandlad än en annan person som befinner sig i en jämförbar situation. Detta kan ske direkt eller indirekt. Man talar därför om direkt och indirekt diskriminering. **Direkt diskriminering** är när en handling eller regler direkt leder till att en person blir sämre behandlad på vissa specifika grunder (se nedan). Exempelvis när två personer får olika lön trots samma erfarenhet, kompetens och arbetsuppgifter. **Indirekt diskriminering** är när en handling eller regel verkar neutral och används lika för alla men där effekten blir diskriminerande. Ett exempel kan vara att alla elever serveras samma mat men att vissa elever inte kan äta maten av religiösa skäl, vilket inte tagits hänsyn till.

En annan form av diskriminering är **bristande tillgänglighet**. Bristande tillgänglighet är när en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att en verksamhet inte genomför skäliga tillgänglighetsåtgärder för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning. Ett exempel på skäliga tillgänglighetsåtgärder som måste genomföras är att erbjuda hjälpmedel som någon behöver för att kunna delta i skolan eller på jobbet.

Även **trakasserier** och **sexuella trakasserier** är en form av diskriminering. Trakasserier är ett agerande som kränker någons värdighet och som har samband med en eller flera av de sju diskrimineringsgrunderna. Trakasserier kan också vara av sexuell natur och kallas då för sexuella trakasserier. Exempel på trakasserier kan vara en lärare som hånar en elev för att hon bär huvudduk eller en handläggare på Arbetsförmedlingen som förlöjligar en person för att han är homosexuell.

Slutligen räknas även **instruktioner att diskriminera** som en form av diskriminering. Instruktioner att diskriminera är till exempel när en valnämnd ger en order eller instruerar någon som är i beroendeställning, till exempel en anställd ordförande i en vallokal, att diskriminera sina kollegor genom att låta väljare välja röstmottagare av en viss etnisk bakgrund.

Rätten att inte bli diskrimineras regleras både på internationellt och nationellt plan. Den internationella rätten är med vidsträckt än den nationella som är mer begränsad sett till diskrimineringsgrunder och i vilka samhällsområden de gäller.

Internationella bestämmelser

Rätten till likabehandling och att inte bli diskriminerad är en grundsten inom den internationella rätten med regleringar inom de flesta folkrättsliga instrument.

FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) ålägger Sverige att respektera och tillförsäkra var och en medborgliga och politiska rättigheter utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av

- ras,
- hudfärg,
- kön,
- språk,
- religion,
- politisk eller annan åskådning,
- nationell eller social härkomst, egendom, börd eller
- ställning i övrigt.

Dessutom framgår av ICCPR att alla är lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla ska garanteras ett likvärdigt och effektivt skydd mot all slags diskriminering, såsom på grunder som nämns ovan. FN:s människorättskommitté har förtydligat att detta förbjuder diskriminering i lagen eller i praktiken oavsett vilket offentligt område det gäller.

På regional nivå regleras rätten till likabehandling i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (EKMR) och EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna rätten (rättighetsstadgan).

I EKMR art. 14 framgår att rättigheterna som skyddas av konventionen ska säkerställas utan diskriminering på någon grund såsom

- kön,
- ras,
- hudfärg,
- språk,
- religion,
- politisk eller annan åsikt,
- nationellt eller socialt ursprung,
- tillhörighet till nationell minoritet,
- förmögenhet,

- börd eller
- ställning i övrigt.

Art. 14 är ingen självständig rättighet utan gäller i förhållande till de andra rättigheterna i konventionen. Det krävs dock inte en kränkning av den underliggande rättigheten för att en kränkning av art. 14 ska ha skett, utan det räcker med att diskrimineringen faller inom övriga rättigheters omfång.

På internationell och regional nivå har särskilda instrument tagits fram för ett extra skydd för grupper som generellt utsätts för diskriminering i jämförelse med andra. De viktigaste är:

- FN-konvention om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (ICERD),
- FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW),
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD),
- direktivet mot etnisk diskriminering (direktiv 2000/43/EG), samt
- arbetslivsdirektivet (direktiv 2000/78/EG).

Nationella bestämmelser

På nationellt plan finns antidiskrimineringsprincipen i grundlagen (1 kap. 2 § regeringsformen) som bland annat säger att **den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde** och för den enskilda människans frihet och värdighet. Dessutom ska det allmänna motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Mer praktiskt kan det vara ett brott att diskriminera det kallas **olaga diskriminering**. Om en näringsidkare eller myndighet diskriminerar någon på grund av hens

- ras,
- hudfärg,
- nationella eller etniska ursprung,
- trosbekännelse,
- sexuella läggning eller
- könsöverskridande identitet eller uttryck

genom att inte tillämpa samma villkor som för andra kallas det **olaga diskriminering** och är ett brott enligt 16 kap. 9 § brottsbalken.

Utöver grundlagen och brottsbalken finns **diskrimineringslagen (DL)** som mer praktiskt förbjuder vissa typer av diskriminering och gäller diskriminering på vissa diskrimineringsgrunder och inom vissa samhällsområden.

Grunder för diskriminering enligt DL

För att klassas som olaglig diskriminering krävs att den sämre behandlingen kan kopplas ihop med en eller flera diskrimineringsgrunder.

Enligt diskrimineringslagen är det förbjudet att diskriminera någon på grund av:

- kön
- könsidentitet eller könsuttryck,
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning, eller
- ålder
- bristande tillgänglighet

Var kan du diskrimineras enligt DL?

Diskrimineringslagen ger inte något allmänt skydd mot diskriminering utan riktar sig endast mot diskriminering inom de nedan uppräknade områdena. Diskriminering är förbjuden inom:

- Arbetslivet
- Utbildning
- Medlemskap i vissa organisationer
- Handel med varor, tjänster och bostäder (utanför privat- och familjelivet)
- Anordnande av allmän sammankomst eller offentlig tillställning (exempelvis marknader, mässor eller konserter)
- Hälso- och sjukvården
- Socialtjänsten, färdtjänst och bostadsanpassningsbidrag
- Socialförsäkringssystemet (Försäkringskassans tjänster)
- Statligt studiestöd
- Värnplikt och civilplikt

- Offentligt anställdas bemötande av allmänheten. Som offentligt anställd räknas anställda inom riksdagen och dess myndigheter, myndigheterna under regeringen samt kommuner, landsting och kommunalförbund.

Vem kan diskriminera?

Inom de områden som täcks av diskrimineringslagen kan företrädarna för de olika områdena begå diskriminering. Privatpersoner kan däremot inte göra sig skyldiga till diskriminering. Det spelar ingen roll om den som diskriminerar är i statlig eller privat tjänst. Det är dock den som ansvarar för arbetsplatsen/skolan/butiken etc. man ska anmäla eftersom hen är skyldig att se till så att ingen diskriminering förekommer.

Hatbrott

Om en brottslig gärning utförs på grund av gärningspersonens negativa inställning till personers egenskaper eller identitet är gärningen att beteckna som ett **hatbrott**. Som hatbrott räknas

- olaga diskriminering
- hets mot folkgrupp
- alla andra brott där ett motiv varit att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet (straffskräpningsregeln i 29 kap. 2 § p. 7 BrB).

Det räcker med att gärningspersonen *tror* att den som drabbas passar in på någon av dessa beskrivningar för att det ska betecknas som hatbrott. Till exempel, det räcker om gärningspersonen tror att offret är homosexuell och utför dådet på grund av sitt hat mot homosexuella, även om brottsoffret inte är det. Hatbrott betecknas internationellt som ett brott mot mänskliga rättigheter eftersom de per definition strider mot principen om allas lika värde och rättigheter.

Om du blivit drabbad av ett brott är det viktigt att du informerar polisen om att du misstänker att det rör sig om ett hatbrott, då ett hatbrott innebär att straffsatsen är högre än om hatmotivet saknas.

Om du har blivit diskriminerad:

Beroende på vilken typ av behandling du har utsatts för finns olika vägar att gå.

Om du blivit utsatt för olaga diskriminering utgör det ett brott. När du blivit olagligen diskriminerad eller utsatt för ett hatbrott ska du anmäla brottet till polisen. Eftersom beviskraven för brottet olaga diskriminering är högre än de beviskrav som råder vid diskrimineringslagen är det dock svårt att nå en fällande dom för brottet olaga diskriminering.

Har du själv eller någon annan missgynnats eller kränkts i enlighet med vad som sagts här kan det handla om diskriminering. Det kan du anmäla till DO. Du kan även anmäla om du har blivit missgynnad av din arbetsgivare i samband med föräldraledighet. Se mer på www.do.se.

Diskrimineringsombudsmannen utreder i första hand fall som är principiellt viktiga för rättsutvecklingen. DO finns för att säkerställa att diskriminering inte förekommer inom de områden som skyddas av diskrimineringslagen. DO kan därför välja att utreda och driva fall av diskriminering och trakasserier till domstol. Även om en anmälning till DO inte alltid leder till process eller skadestånd är det principiellt viktigt att ändå anmäla en diskriminering. DO arbetar på olika sätt för att motverka diskriminering och anmälningar är viktiga för att DO ska få kunskap om vilka problem som finns i samhället.

Om du diskriminerats på din arbetsplats och är fackligt ansluten ska du i första hand vända dig till ditt fackförbund för att få hjälp. Facket kan också utreda och driva fall av diskriminering till domstol.

Om du har blivit diskriminerad och vill ha professionell juridisk hjälp av en privat aktör kan du vända dig till en av Sveriges antidiskrimineringsbyråer. De finns på många platser i landet och kan ge dig råd och stöd.

Om någon representant för det allmänna har utsatt dig för diskriminering och detta kan anses falla utanför diskrimineringslagen kan du vända dig till Justitiekanslern (JK). JK prövar om behandlingen inneburit brott mot andra regler som är relevanta för den verksamhet behandlingen har utförts i. Hos JK kan du begära skadestånd för den skada behandlingen orsakat dig.

Du kan också vända dig till allmän domstol och begära diskrimineringsersättning för den diskriminering som skett. Diskrimineringsersättningen har två syften: dels ska den precis som till exempel skadestånd för kränkning i brottmål ge ersättning för den kränkning som du har utsatts för. Men ersättningen har också till syfte att avskräcka från

ytterligare diskriminering. Diskrimineringsersättningen ska därför vara högre än andra skadestånd för kränkning, eftersom den ska fungera avskräckande. Dock drivs många diskrimineringsmål som så kallade småmål, dvs. mål där den begärda ersättningen är inte högre än ett halvt prisbasbelopp (drygt 20 000 kr). Anledningen är att man annars löper en för stor risk att betala motpartens rättegångskostnader i fall man förlorar målet. Du kan hitta mallar för stämningsansökan och instruktioner på domstolsverkets hemsida <https://www.domstol.se/amnen/tvist/sa-gar-en-tvist-till/ansok-om-stamning/>. Kontakta gärna din närmaste antidiskrimineringsbyrå eller en jurist för råd och stöd.

SÄRSKILT OM TVÅNGSVÅRD

”Var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet” står det i Europakonventionen, artikel 5. Det innebär att alla har rätt att röra sig fritt i landet, eller att lämna det. I några fall kan den friheten begränsas, och då måste det finnas stöd i lag och frihetsberövandet måste ske i enlighet med lagen.

Den som är frihetsberövad har rätt att skyndsamt få lagligheten av frihetsberövandet prövad i domstol, också enligt artikel 5. Om frihetsberövandet inte är lagligt har du som blivit felaktigt frihetsberövad rätt till skadestånd.

Internationella bestämmelser

Rätten till frihet och säkerhet regleras inom flera folkrättsliga instrument och ställer särskilda krav på i vilka fall frihetsberövande får eller inte får ske.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) innehåller bestämmelser om frihetsberövanden. Artikel 14 är tydlig med att enbart en funktionsnedsättning aldrig får vara orsak till ett frihetsberövande. Artikel 19 i samma konvention förklarar rätten att leva självständigt och att delta i samhället. Det står bland annat i artikel 19 att den enskilde ska få stöd att leva självständigt och välja sitt boende på lika villkor som människor utan funktionsnedsättning.

På regional nivå framgår av EKMR art. 5 att frihetsberövande endast får ske:

- a) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten, antingen därför att han eller hon underlåtit att uppfylla en domstols lagligen meddelade föreläggande eller i syfte att säkerställa ett fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet,
- b) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att ställas inför behörig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom eller henne från att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta,
- c) när en underårig genom ett lagligen meddelat beslut är berövad friheten för att undergå skyddsuffostran eller för att inställas inför behörig rättslig myndighet,

d) när någon är lagligen berövad friheten för att förhindra spridning av smittosam sjukdom eller därför att han eller hon är psykiskt sjuk, alkoholmissbrukare, missbrukare av droger eller lösdrivare,

e) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att förhindra att man obehörigen reser in i landet eller som ett led i ett förfarande som rör hans eller hennes utvisning eller utlämning.

EKMR art. 5 har sin motsvarighet i **FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter**, artikel 9. FN:s människorättskommitté, som övervakar den konventionen, har antagit en kommentar om hur artikel 9 ska tolkas (Human Rights Committee, General comment No. 35 Article 9: Liberty and security of person).

Nationella bestämmelser

Alla former av frihetsberövande måste ske med stöd av nationell lag. På nationellt plan finns **skyddet från att få sin rörelsefrihet begränsad eller frihetsberövad** i grundlagen (2 kap. 8 § regeringsformen). Men rätten **kan inskränkas i lag** ”för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen **får dock aldrig gå utöver vad som är nödvändigt**” (2 kap. 20 § regeringsformen).

Grunden för all vård i Sverige ska som huvudregel vara frivillighet. Det finns dock vissa undantag, där vård får enligt lag få ges med tvång och där personer kan bli frihetsberövade. De nationella lagar som säger att någon får tas in för tvångsvård är:

- LPT, Lag om psykiatrisk tvångsvård (1991:1128)
- LRV, Lag om rättspsykiatrisk vård (1991:1129)
- LVU, Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52)
- LVM, Lag om vård av missbrukare i vissa fall (1988:870)
- Smittskyddslagen (2004:168)

En förutsättning för vård enligt Lag om psykiatrisk tvångsvård, LPT, är att det samtidigt förekommer:

- 1) en allvarlig psykisk störning
- 2) oundgängligt behov av vård
- 3) brist på samtycke

Detta är reglerat i 3 § LPT.

Grunder för tvångsvård enligt LPT

En **allvarlig psykisk störning** är ett juridiskt begrepp som har en definition i förarbeten till lagen och i domstolsavgöranden. Det är ett tillstånd av psykisk ohälsa som nått en farlig art och grad. Vad som gör tillståndet allvarligt varierar. En **person med en funktionsnedsättning får inte omhändertas enbart på grund av sin funktionsnedsättning**. För att en person med funktionsnedsättning ska få tas in i tvångsvård, måste kriterierna i LPT vara uppfyllda.

Till begreppet allvarlig psykisk störning räknas i första hand tillstånd av tillfällig psykotisk karaktär. Det är tillstånd med störd realitetsvärdering och med symtom av exempelvis vanföreställningar, hallucinationer och förvirring. Det inbegriper olika psykostillstånd, depressioner med suicidrisk, psykosnära personlighetsstörningar och vissa andra tillstånd, till exempel en krisreaktion som påverkar den psykiska funktionsnivån så mycket att den blir av psykotisk art.

Alkoholpsykosor och narkotikautlösta psykosor inkluderas i begreppet allvarlig psykisk störning.

Att ha ett **oundgängligt vårdbehov** är det andra kriteriet för tvångsvård. Enligt svensk rätt kan det handla om att dygnet-runt-vård och öppenvård inte räcker till, utan patienten behöver vårdas på slutna avdelning. Kriteriet förutsätter också ett behov av kvalificerad medicinsk vård och övervakning.

Tvångsvård förutsätter att **vården inte kan tillhandahållas på annat sätt än mot patientens vilja**. Annars faller hela syftet med tvångsvården, eftersom syftet är att förmå patienten att frivilligt medverka till vård. Så fort mindre ingripande åtgärder kan användas så ska tvångsvården upphöra.

I rekvisitet, det juridiska villkoret, "**brist på samtycke**" har lagstiftaren lagt in möjliga situationer där patienten samtycker till vård, men samtycket inte kan ses som ett godkännande av att ta del av nödvändig vård. I bedömningen av vilken vård som är nödvändig kan du som patient ibland kräva en second opinion, en ny medicinsk bedömning.

Något om rättspsykiatrisk tvångsvård

En person som begått brott under inverkan av en allvarlig psykisk störning kan i vissa fall dömas till rättspsykiatrisk vård. Förutsättningarna för den formen av vård liknar dem som gäller för psykiatrisk tvångsvård.

Förvaltningsrätten, som är en domstol, ska med jämna mellanrum ta ställning till om vårdtiden ska förlängas. Sådan prövning ska, efter anmälan av chefsöverläkaren, ske var sjätte månad eller efter ansökan från patienten.

Rättspsykiatrisk vård kan ges med eller utan beslut om särskild utskrivningsprövning. När man dömts till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning får vårdgivaren själv inte avgöra när du får skrivas ut. Istället måste frågan om utskrivning bli föremål för förvaltningsrättens prövning efter anmälan av chefsöverläkaren eller ansökan av patienten.

Om du har blivit frihetsberövad

Personer som har dömts till tvångsvård efter beslut från förvaltningsrätten kan överklaga förvaltningsrättens dom. **Överklagan ska skickas till förvaltningsrätten.** Överklagas domen ska domstolen skyndsamt säkerställa att målet tas upp till prövning. Av domen ska det finnas information om hur, var och när man kan överklaga domen.

Är du inte nöjd med den medicinska bedömningen som gjorts kan du i vissa fall ha rätt till en ny medicinsk bedömning, en **second opinion** av en annan läkare (8 kap 1 § Patientlagen, PL). För att du ska ha rätt till en ny medicinsk bedömning ska du ha en livshotande eller särskilt allvarlig sjukdom eller skada. Du ska då få möjlighet till en ny medicinsk bedömning inom eller utom den egna regionen.

Om du blivit nekad ny medicinsk bedömning och inte är nöjd med beslutet, bör du i första hand framföra dina önskemål till vårdgivaren. Du kan exempelvis prata med verksamhetschefen.

Det går inte att kräva en ny medicinsk bedömning i domstol. Inte heller IVO kan påverka din möjlighet till en ny medicinsk bedömning. Skulle beslutet att neka dig en medicinsk bedömning ha lett till vårdskada, kan IVO uttala kritik mot vårdgivaren.

Vårdguiden har information om ny medicinsk bedömning, second opinion, på sin hemsida.

Tvångsåtgärder

Vilka tvångsåtgärder som får användas när man är intagen i tvångsvård regleras dels av svensk lag, men även av internationella dokument så som Europakonventionen (art. 3 och 8). Förbudet mot påtvingade kroppsliga ingrepp följer även av Regeringsformen (2 kap. 6 §). Undantag från förbudet kräver stöd i lag, vilket finns i Lagen om psykiatrisk tvångsvård och Lagen om rättspsykiatrisk vård.

Vården får använda olika slags tvång beroende på om du har ett beslut om kvarhållning eller intagning eller om du inte har sådant beslut. En övergripande princip vad gäller användning av olika slags tvång är att alla former av överväld, onödigt eller oproportionerligt tvång är otillåtet (jfr. 2a § LPT och 2a § LRV).

Ett beslut om intagning för sluten psykiatrisk tvångsvård ska avgöras skyndsamt efter undersökning av patienten, senast 24 timmar efter dennes ankomst till vårdinrättningen. Ett beslut om intagning får inte grundas på ett vårdintyg som är äldre än fyra dagar. Beslut om intagning fattas av en chefsöverläkare vid en enhet för psykiatrisk vård. Beslutet får inte fattas av den läkare som har utfärdat vårdintyget (6 b § LPT).

Ett beslut om kvarhållning för sluten psykiatrisk tvångsvård innebär att en patient får, sedan vårdintyg har utfärdats, efter beslut av läkare hållas kvar på vårdinrättningen tills frågan om intagning har avgjorts. Om andra åtgärder inte är tillräckliga, får det tvång användas som är nödvändigt för att hindra patienten att lämna den del av vårdinrättningen där patienten skall vistas, för att upprätthålla ordningen på inrättningen eller för att tillgodose säkerheten i vården. Om det är nödvändigt får patienten, sedan beslut om att hålla kvar denne har fattats, kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas för kontroll av att denne inte bär på sig otillåten egendom (6 § LPT).

Det är från ett patientperspektiv viktigt att alla åtgärder som vidtagits innan, för att undvika tvångsåtgärd, skrivs in i patientens journal. På så vis kan du följa händelseförloppet i efterhand. Alla former av tvångsåtgärder ska även dokumenteras noggrant i journal samt i förekommande fall i beslutsjournal (Patientdatalag 2008:355).

Tvångsåtgärder före beslut om kvarhållning

Tvång som är nödvändigt för att hindra patienten att lämna den del av vårdinrättningen där patienten ska vistas får användas för att upprätthålla ordningen på inrättningen eller för att tillgodose säkerheten i vården (6 § LPT). Sådant tvång får sättas in redan innan ett beslut om kvarhållning fattats. En behörig läkare måste dock ha skrivit ett vårdintyg för att de ska kunna hindra dig att lämna avdelningen.

Lagen innehåller ingen tydlig definition av vilket tvång som får användas. Vårdpersonalen måste istället stödja sig på Brottsbalkens regler om straffrihet vid nöd, nödvärn och laga befogenheter när de tvingas ingripa mot patienten. Om andra åtgärder inte är tillräckliga ger bestämmelserna vårdpersonalen rätt att ingripa med tvång. Det kan bland annat handla om fysiskt tvång, att hålla

fast en patient som vill lämna vårdinrättningen eller som angriper medpatienter eller personal (prop. 1999/2000:44 s 115).

Förutom det tvång som får användas för att hindra någon att lämna avdelningen i väntan på ett kvarhållningsbeslut, kräver alla andra former av tvång före ett beslut om intagning att det finns ett kvarhållningsbeslut.

Kroppsvsitation före intagningsbeslut

Kroppsvsitation före intagningsbeslut finns reglerat i Lagen om psykiatrisk tvångsvård (6 § LPT).

Efter ett kvarhållningsbeslut, men innan intagningsbeslut har fattats, får en patient kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas för kontroll av bland annat hälsofarliga varor och narkotika. Sådan egendom omhändertas och förstörs om den påträffas.

Kroppsvsitation efter intagningsbeslut

Vårdpersonalen kan om nödvändigt kroppsvisitera eller ytligt kroppsbesiktiga en patient också efter intagningsbeslut och syftar även den till att kontrollera om patienten bär på sig t.ex. hälsofarliga varor eller narkotika.

Kontrollen kan även ske för att ta ifrån patienten elektroniska kommunikationstjänster som det beslutats att patienten inte får ha. Om det är nödvändigt för att upprätthålla säkerheten på sjukvårdsinrättningen, eller för sluten psykiatrisk tvångsvård där förhöjd säkerhetsklassificering gäller, kan även vårdgivaren besluta om allmän passeringskontroll. Det innebär att patienter som passerar in på avdelningen eller inrättningen kroppsvisiteras för att söka efter föremål som den intagna inte får inneha.

Om det är nödvändigt för att säkerheten ska kunna upprätthållas vid en sjukvårdsinrättning eller avdelning för sluten rättspsykiatrisk vård för vilken en förhöjd säkerhetsklassificering gäller, får vårdgivaren även besluta att alla personer som passerar in i inrättningen eller på avdelningen ska kroppsvisiteras (allmän inpasseringskontroll) enligt 8b § LPT.

Kroppsvsitation och ytlig kroppsbesiktning

Med kroppsvsitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig.

Med ytlig kroppsbesiktning avses en granskning av de delar av den nakna kroppen som är synliga samt armhålor, hår och fotsulor.

Dessa åtgärder får inte vidtas rutinmässigt utan ska motiveras i det enskilda fallet. Helst ska två ur personalen delta vid undersökningarna. Ett beslut om kroppsvisitation och yttlig kroppsbesiktning kan inte överklagas. Enligt Europakonventionen måste alla former av intrång i en människas privatliv vara nödvändigt och proportionerligt.

Fastspänning före intagningsbeslut

Innan intagningsbeslut fattats får en person endast utsättas för kortvarig fastspänning i bälte, högst under fyra timmar. Förutsättningarna är att det föreligger en omedelbar fara att patienten allvarligt skadar sig själv eller någon annan. Beslut får fattas av en legitimerad läkare. Har beslut om bältesläggning fattats före intagningsbeslut ska chefsöverläkaren ta ställning till ett intagningsbeslut i nära anslutning till detta. Vårdpersonal ska vara närvarande under hela den tid patienten är fastspänd i bälte.

Fastspänning efter intagningsbeslut

En person får spännas fast med bälte eller liknande anordning även efter ett intagningsbeslut, om det finns en omedelbar fara för att en patient allvarligt skadar sig själv eller någon annan. Beslut om detta ska fattas av chefsöverläkaren (19 § LPT). Vårdpersonal ska vara närvarande under den tid patienten hålls fastspänd. Utgångspunkten är att fastspänning endast får ske under en kortare tid. Synnerliga skäl krävs för en fastspänning som varar längre än fyra timmar. Det förutsätter även en personlig undersökning av chefsöverläkaren. Fastspänning längre tid än fyra timmar ska så snart beslutet fattats rapporteras till IVO. Hålls patienten fastspänd längre än 72 timmar ska en ny blankett med kompletterande uppgifter sändas till IVO.

Det krävs ett beslut av en chefsöverläkare för att avbryta pågående fastspänning. Beslut kan tas per telefon efter information från personalen.

Om det finns en omedelbar fara för att en patient som är under 18 år lider allvarlig skada och det är uppenbart att andra åtgärder inte är tillräckliga får patienten spännas fast med bälte (19 a § LPT).

Ett beslut om fastspänning fattas av chefsöverläkaren. Beslutet gäller högst en timme. Tiden för fastspänningen får förlängas genom nya beslut som gäller under högst en timme i taget. Hälso- och sjukvårdspersonal ska vara närvarande under den tid patienten hålls fastspänd (19 a § LPT).

Avskiljande före intagningsbeslut

Avskiljning innebär att patienten hindras från att ha kontakt med andra patienter, oftast genom att hänvisas till sitt rum eller ett separat rum.

Efter ett kvarhållningsbeslut, men innan beslut om intagning, kan legitimerad läkare besluta om avskiljning. Avskiljningsbeslut av patienter som är intagna för tvångsvård kan endast fattas av chefsöverläkaren.

Innan intagningsbeslut fattats får endast kortvarigt avskiljande ske, högst åtta timmar. Förutsättningarna för avskiljning är att det föreligger en aggressivitet eller ett allvarligt störande beteende som väsentligt försvårar vården av medpatienterna. Under avskiljning ska patienten stå under fortlöpande uppsikt. Ett beslut får fattas av en legitimerad läkare. Det är viktigt att i journalen dokumentera vem eller vilka som ansvarat för den fortlöpande uppsikten av patienten.

Avskiljande efter intagningsbeslut

En patient får hållas avskild från andra patienter även efter ett intagningsbeslut, men endast om det är nödvändigt på grund av att patienten genom aggressivt eller störande beteende allvarligt försvårar vården av de andra patienterna. Avskiljning ska endast användas i en akutsituation när andra åtgärder inte fungerar eller är lämpliga. Ett beslut om avskiljande gäller högst åtta timmar. Därefter måste patienten personligen undersökas av chefsöverläkaren inför ett eventuellt nytt beslut. Tiden för avskiljande får genom ett nytt beslut förlängas med högst åtta timmar.

Om det finns synnerliga skäl får ett beslut om avskiljande avse en bestämd tid som överstiger åtta timmar. Bestämmelsen tar sikte på vissa extrema fall då patientens situation är så svår att ett avskiljande måste ske för en längre tid än några dagar. Detta torde behövas endast i särpräglade undantagsfall. Ett sådant beslut får dock avse högst 72 timmar. Chefsöverläkaren beslutar om avskiljande. Om en patient hålls avskild mer än åtta timmar i följd ska IVO skyndsamt underrättas.

Är patienten hänvisad till ett avskilt utrymme med öppen dörr är även detta avskiljning i lagens mening. En patient ska under den tid han eller hon hålls avskild stå under fortlöpande uppsikt av vårdpersonal.

Tvångsbehandling före intagningsbeslut

Tvångsbehandling i form av tvångsmedicinering eller näringstillförsel får ges endast när det föreligger en verkligt allvarlig och överhängande fara för patientens liv eller hälsa. Beslut om medicinering mot patientens vilja måste fattas av en legitimerad läkare. Tvångsmedicinering innebär att patienten under fasthållning eller fastspänning erhåller medicin, vanligtvis i form av en intramuskulär injektion. Långtidsverkande läkemedel bör inte användas i det akuta skedet innan ett intagningsbeslut har fattats.

Tvångsbehandling efter intagningsbeslut

Likt tvångsbehandlingen som kan användas innan intagningsbeslut kan även tvångsmedicinering eller näringstillförsel genomföras efter att patienten är intagen för tvångsvård. Utgångspunkten är att behandlingsalternativen ska diskuteras i samråd med patienten, om det är lämpligt ska även närstående få vara delaktiga. Chefsöverläkaren kan besluta om att behandling och medicinering ska ges emot patientens vilja, om chefsöverläkaren anser att det krävs för att uppnå syftet med vården.

Tvångsinjektion eller tvångsmedicinering bör reserveras till akuta situationer eftersom de ofta kan uppfattas som en integritetskränkande åtgärd. Det är läkarens uppgift att se till att alla andra möjligheter för att en behandlingskrävande patient ska få vård och acceptera medicin är uttömda.

Att anmäla skada, vårdskada och regelbrott vid tvångsåtgärder

Om vårdpersonalen underlåter att följa reglerna som finns på området kan du som patient eller anhörig, göra en anmälan till Justitieombudsmannen, JO. Anmälan kan också göras till Inspektionen för vård och omsorg, IVO, som bland annat prövar händelser där en patients självbestämmande och integritet allvarligt påverkats. JO och IVO kan rikta kritik mot kliniken. I normalfallet utreder varken JO eller IVO klagomål som gäller förhållanden som ligger mer än två år tillbaka i tiden.

Om du drabbats av en vårdskada, kan du även ha rätt till ersättning från Landstingens Ömsesidiga Försäkringsbolag, LÖF. Om du blivit skadad av ett läkemedel, kan du vända dig till Läkemedelsförsäkringen, LFF, för att få din sak prövad. Patientnämnden kan ge information om var man kan vända sig och hur man skriver en anmälan. Enligt lag finns patientnämnder i varje län i Sverige. Patientnämnden kan också hjälpa till att föra en dialog med vårdgivaren.

Om du anser att en kroppsvisitation är betydligt mer ingripande än vad det kan finnas skäl för bör du först ta upp detta med din vårdgivare eller chefsöverläkare då de är skyldiga att ta emot dina klagomål och synpunkter. Du bör även kontakta patientnämnden och anmäla händelsen till Inspektionen för vård och omsorg, IVO. Alla former av sexuella närmanden i samband med kroppsvisitationer är otillåtna och bör polisanmälas.

Din rätt vid restriktioner

För den som befinner sig i psykiatrisk eller rättspsykiatrisk tvångsvård finns bestämmelser som tillåter att intrång, under vissa förutsättningar, får göras i den enskildes privatliv. Det finns visst lagligt stöd för restriktioner av information och korrespondens på en låst institution. Det handlar om övervakning av försändelser och brev, och inskränkning av elektronisk kommunikation som telefon och dator.

Enligt såväl nationell som internationell rätt finns bestämmelser som skyddar den enskildes rätt till privatliv. Reglering finns i bland annat art. 8 i Europakonventionen, som består av tre delar: respekt för den enskildes privatliv, respekt för den enskildes familjeliv och rätten till skydd för hem och korrespondens. Av regeringsformen följer att svensk lag inte får tillämpas om den står i strid med Europakonventionen. Ytterligare internationella dokument på området hittas i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (art. 17), FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (art. 22), Barnkonventionen (art. 16) och i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (art. 7).

Övervakning av försändelser

Chefsöverläkaren får besluta att försändelser **till en patient** får undersökas för kontroll av att de inte innehåller viss egendom (22 § LPT). Det gäller egendom såsom narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller egendom som kan skada honom eller henne själv eller någon annan, eller vara till men för vården eller ordningen på vårdinrättningen (21 § LPT). Om en ankommande försändelse innehåller egendom som inte får innehas får egendomen omhändertas. Granskningen av en försändelse får inte avse det skriftliga innehållet i brev eller annan skriftlig handling. Med försändelse menas brev, paket eller liknande som är avsedda att befordras.

Chefsöverläkaren får besluta att övervaka försändelser **från en patient**, om det är nödvändigt med hänsyn till vården eller rehabiliteringen av patienten eller för att undvika att någon annan lider skada (22a § LPT). För detta ändamål får chefsöverläkaren öppna, ta del av och hålla kvar försändelser från patienten. Ett beslut att kvarhålla försändelser får bara fattas om vården eller rehabiliteringen av patienten annars kan försvåras eller för att motverka att någon annan lider skada. Det kan till exempel behöva vidtas för att bryta ett destruktivt beteende hos en patient som orsakas av patientens sjukdomstillstånd eller för att förhindra hot och trakasserier mot andra personer.

En försändelse från en patient till en svensk myndighet, advokat, patientens offentliga biträde eller ett internationellt organ som har behörighet att ta emot klagomål från enskilda ska skickas vidare utan föregående granskning.

Ett beslut om övervakning av försändelse får aldrig fattas kollektivt för en grupp av patienter eller för en särskild vårdavdelning. I varje enskilt fall ska det göras en samlad bedömning av förutsättningarna för beslutet. Det får aldrig användas i bestraffningssyfte. Inför ett beslut om att övervaka försändelser ska det ha framkommit att patienten missbrukat sin rätt att kommunicera med omvärlden eller att det finns en välgrundad anledning till att ett sådant missbruk är troligt. Patientens aktuella psykiska tillstånd och tidigare beteende ska beaktas inför beslutet. Beslutet innebär inte heller att alla försändelser regelmässigt får övervakas, men under den tid beslutet om övervakning gäller behövs inte något ytterligare beslut fattas för att i varje enskilt fall öppna, ta del av och kvarhålla brev.

Proportionalitetsprincipen som framgår av Europakonventionens artikel 8 och LPT (2a § LPT) är tillämplig vid alla beslut om granskning av försändelser. Det innebär att granskningen av innehållet i en försändelse inte ska vara mer ingående än vad som är nödvändigt utifrån syftet med granskningen. Det innebär också att granskningen, så långt som möjligt, bör avgränsas till att genomföras av en viss person eller vissa personer. Patienten bör vara närvarande vid öppning och granskning av försändelse.

Beslut om försändelseövervakning får gälla högst under två månader. Beslut kan fattas om kortare period och ska fortlöpande övervägas. När det inte längre finns förutsättningar för beslutet ska det genast upphöra. Tiden för inskränkningen eller övervakningen kan förlängas genom nytt beslut med högst två månader vid varje tillfälle (23 § LPT). Det finns ingen borte tidsgräns i lagen. Inför varje beslut måste en ny bedömning göras. Patienten ska informeras om att beslutet kan överklagas till förvaltningsrätten.

Elektroniska kommunikationstjänster

Chefsöverläkaren får besluta att inskränka en patients rätt att använda elektroniska kommunikationstjänster (20a § LPT). Med elektronisk kommunikationstjänst menas en tjänst som förutsätter att en part överför signaler i ett elektroniskt kommunikationsnät åt en annan part, vilket i praktiken innebär till exempel telefon eller dator.

Inför ett beslut om att inskränka en patients rätt att använda elektroniska kommunikationstjänster ska det ha framkommit att patienten har missbrukat sin rätt till användning av kommunikation, eller att det finns en välgrundad

anledning till att ett sådant missbruk kommer att hända. Patienten ska också informeras om att beslutet kan överklagas till förvaltningsrätten.

Kontroll av patienters bostadsrum

En patient får inte inneha vissa förbjudna föremål som anges i LPT, vilket bland annat omfattar narkotika, alkohol, injektionssprutor och i vissa fall annan egendom som kan skada patienten eller någon annan, eller vara till men för vården eller ordningen på vårdinrättningen (21 § LPT). Vårdgivaren har ett ansvar för att ordning och säkerhet upprätthålls på vårdinrättningen och kontroll av patienternas bostadsrum kan vara nödvändigt för att uppfylla ansvaret. Därmed får det ske kontroller av patienters bostadsrum om man misstänker att patienten innehar förbjudna föremål. Undersökningen av bostadsrummet ska ske utan att det kränker patientens kroppsliga integritet. Påträffas förbjudna föremål ska de omhändertas. Ett beslut om omhändertagande går inte att överklaga.

Du har rätt till en stödperson

Om du tvångsvårdas inom psykiatri, rättspsykiatri eller isoleras enligt smittskyddslagen har du rätt att få en stödperson. Rätten till stödperson gäller även i psykiatrisk och rättspsykiatrisk öppenvård. Överläkaren är skyldig att informera patienten om rättigheten att få en stödperson (30 § LPT och 26 § LRV).

En stödperson fungerar som medmänniska för en tvångsvårdad patient. Stödpersonen är någon att tala med som står helt fri från vården. Om patienten vill, har stödpersonen rätt att vara med vid förhandlingar i förvaltningsrätten. En stödperson ska däremot inte ersätta vårdpersonalen, inte överta ansvaret för patientens ekonomi eller vara något juridiskt ombud.

Alla stödpersoner har tystnadsplikt och får inte berätta för andra om patienten eller andra patienter de träffar i sitt uppdrag.

Patientnämnden förmedlar uppdragen och utser stödperson efter begäran från patienten eller efter anmälan från den sjukvårdsinrättning där patienten är inlagd. När patienten skrivs ut kan han eller hon behålla sin stödperson under en månad, därefter kan stödpersonen istället bli kontaktperson och fortsätta hålla kontakten.

I vissa fall går det att ansöka om ett personligt ombud eller en kontaktperson (läs mer om dessa möjligheter längre ner).

Att överklaga beslut

Enligt allmän förvaltningsrätt ska alla beslut som avser myndighetsutövning innehålla en besvärshänvisning som beskriver om beslutet kan överklagas, samt i så fall var, hur och när du senast måste överklaga beslutet.

Enligt svensk rätt har patienten inom xx rätt att överklaga dessa beslut och åtgärder:

- Beslut om intagning. En sådan överklagan anses även innefatta en begäran om att tvångsvården ska upphöra.
- Avslag på en begäran om att vården ska upphöra.
- Avslag på önskan om att vistas utanför vårdinrättningen.
- Inskränkning i användning av elektroniska kommunikationsmedel.
- Beslut om övervakning av försändelser från en patient.
- Förstöring eller försäljning av egendom (se 24 § LPT).
- Återkallelse att vistas utanför vårdinrättningens område.
- Villkor i samband med öppen psykiatrisk tvångsvård.

Vårdåtgärder som inte går att överklaga är:

- Medicinering mot patientens vilja.
- Bältesläggning.
- Avskiljning.
- Kroppsvisitation samt ytlig kroppsbesiktning.

Om du tycker att du utsatts för dessa saker på ett felaktigt sätt bör du vända dig till patientnämnden eller till IVO. Patientnämnden gör inga egna medicinska bedömningar och tar inte ställning till om vårdgivaren har gjort rätt eller fel. Syftet är istället att bidra till att patienter och vårdgivare förstår varandra bättre så missförhållanden kan överbryggas.

Du kan också göra en anmälan till IVO som utreder klagomålet. Om IVO uppmärksammar tillkortakommanden kan IVO rikta kritik mot institutionen eller inleda ett individärende mot en särskilt utpekad person om de finner brister i dennes agerande. IVO kan även inleda ett vidare tillsynsärende på den klinik du anmäler. Viktigt att komma ihåg är att en anmälan till IVO blir allmän handling och därför kan begäras ut av vem som helst om den inte sekretessbeläggs.

Om felaktigt frihetsberövandet har varit felaktigt går det att vända sig till Justitiekanslern (JK) som kan betala ur skadestånd, detta enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (1998:714), frihetsberövandelagen. Den som begär sådan ersättning måste själv ge in den utredning som behövs för att t.ex. bedöma skadans storlek.

Tvångsvård enligt LVU

Grunder för tvångsvård

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) reglerar när unga får tas om hand för tvångsvård. Med unga menas barn under arton och unga under tjugo.

Den **ungas bästa** ska alltid vara avgörande, och målet med vården är att skydda den ungas **hälsa och utveckling**.

Det grundläggande kravet för att en ung person ska bli tvångsvårdad enligt LVU är att det finns en **påtaglig risk** att den ungas **hälsa eller utveckling** skadas.

Med **påtaglig risk** menas att risken för skada måste vara konkret och allvarlig. En hypotetisk risk eller lösa antaganden kan alltså inte användas som grund för tvångsvård.

Med **hälsa** menas både fysisk och psykisk hälsa. Med **utveckling** menas den ungas sociala utveckling.

Det andra kravet för att vård ska få ges med tvång med LVU är att behövlig vård inte kan ske med **samtycke** från den unges vårdnadshavare, eller från den unge själv om denne är minst 15 år. Om vården kan ges på frivillig väg får tvångsvård enligt LVU alltså inte användas.

Tvångsvård enligt LVU kan bli aktuell i två olika fall. Det första är om utsätts för påtaglig risk för skada i hemmet, och det andra är om den unga genom sitt eget beteende utsätter sig själv för påtaglig risk för skada.

Tvångsvård på grund av förhållanden i hemmet

Förutsättningarna för att en ung person ska tvångsvårdas **på grund av förhållanden i hemmet** framgår av 2 § LVU. Där står det att tvångsvård ska beslutas om det finns en påtaglig risk för att den ungas hälsa eller utveckling skadas på grund av

- fysisk eller psykisk misshandel,
- brister i omsorgen,
- otillbörligt utnyttjande, eller
- något annat förhållande i hemmet.

Med **brister i omsorgen** menas situationer där barnet vanvårdas. Det kan handla om brister i omsorgen av barnets materiella behov, såsom barnets

tillgång till lämpliga kläder och mat. Det kan även handla om att barnets känslomässiga behov inte uppfylls.

Med **hemmet** menas inte det fysiska hemmet, utan även fall där vårdnadshavaren utsätter barnet för risk för skada utanför hemmet, till exempel genom att låta barnet vistas i en skadlig miljö.

Endast barn under arton kan tvångsvårdas på grund av förhållanden i hemmet.

En vårdnadshavare som har brister i sin omvårdningsförmåga ska i första hand få stöd på frivillig väg att ta hand om sitt barn. Tvångsvård får användas först om vårdnadshavaren inte går med på att ta emot stöd, eller om frivilliga insatser inte är tillräckliga.

Att vårdnadshavaren har ett fysiskt eller psykiskt funktionshinder kan i sig inte utgöra grund för tvångsvård enligt LVU.

Tvångsvård på grund av eget beteende

Förutsättningarna för att en ung person ska bli tvångsvårdas **på grund av sitt eget beteende** framgår av 3 § LVU. Där står det att tvångsvård ska beslutas om den unga utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom

- missbruk av beroendeframkallande medel,
- brottslig verksamhet, eller
- något annat socialt nedbrytande beteende.

Med **missbruk av beroendeframkallande medel** menas ett bruk som har haft en viss intensitet och som har skett under en något längre tid. När det gäller tyngre narkotika kan kravet på mängd och tid vara lägre.

Med **brottslig verksamhet** menas upprepade brott som är att bedöma som mer allvarliga.

Med **socialt nedbrytande beteende** menas att den unga beter sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. Det kan vara fråga om att den unga begår mindre allvarliga brott eller att den unga vistas i olämpliga miljöer, som t.ex. missbrukarmiljöer. Ett beteende som i huvudsak är en följd av ett psykiskt funktionshinder kan inte ses som ett socialt nedbrytande beteende (se Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i mål RÅ 2010 ref. 24).

Både barn under arton och unga under tjugo kan tvångsvårdas på grund av eget beteende.

Hur går det till när beslut om tvångsvård enligt LVU tas?

Det är **förvaltningsrätten** som beslutar om beredande av vård enligt LVU, på ansökan av **socialnämnden**.

Socialnämnden kan dock besluta om **omedelbart omhändertagande** enligt 6 § om förvaltningsrättens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras. Det måste även vara sannolikt att förutsättningarna för tvångsvård enligt 2 § eller 3 § är uppfyllda.

Ett sådant beslut måste fastställas av förvaltningsrätten så snart som möjligt. Inom en månad efter ett omedelbart omhändertagande måste socialnämnden ansöka om tvångsvård enligt 2 § eller 3 §.

Tvångsåtgärder

Enligt LVU kan de flesta tvångsåtgärder bara användas mot unga som befinner sig på ett **särskilt ungdomshem**. De flesta tvångsåtgärder kan också bara användas mot unga som vårdas **på grund av eget beteende**, alltså med grund i 3 § LVU.

Vilka beslut kan överklagas till förvaltningsrätten?

Alla tvångsåtgärder, förutom generella rörelsefrihetsinskränkningar vid särskilda ungdomshem, kan **överklagas till förvaltningsrätten**.

Proportionalitetsprincipen

Enligt LVU och enligt Sveriges grundlag gäller proportionalitetsprincipen. Den principen innebär att minsta möjliga tvång ska användas. Om en mindre ingripande åtgärd kan användas, ska den göra det.

Särskilda ungdomshem och låsbara enheter

Om socialnämnden anser att den unga behöver stå under särskilt noggrann tillsyn kan den unga placeras i ett **särskilt ungdomshem**. Den unga får då bl.a. hindras att lämna hemmet. Den unga kan placeras på en **låsbar enhet** om det är nödvändigt med hänsyn till den ungas eller andras säkerhet, eller om det är nödvändigt för att förhindra att den unga avviker eller för att i övrigt genomföra vården.

Den som vårdas på en låsbar enhet ska varje dag få vistas utomhus och ges möjlighet att utföra någon fysisk aktivitet eller annan sysselsättning.

Vård vid en låsbar enhet får ske under högst **två månader i följd**. Om särskilda behandlingsskäl föranleder det, får dock vården vid enheten pågå

längre tid, förutsatt att någon av de omständigheter som anges i första stycket fortfarande gäller och att den unge samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet.

Elektroniska kommunikationstjänster, besök och vistelse utanför hemmet

Den unga har rätt att använda elektroniska kommunikationstjänster, ta emot besök och vistas utanför hemmet. Den rätten får dock begränsas om det kan äventyra vården eller ordningen i hemmet för den på grund av eget beteende vårdas i ett särskilt ungdomshem. En begränsning får gälla i högst **14 dagar**.

Avskiljande

Den som på grund av eget beteende vårdas i ett särskilt ungdomshem får hållas i avskiljdhet om det är **särskilt påkallat** på grund av att den unga uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen. Personalen måste under hela tiden hålla den unga under uppsikt, och en läkare eller sjuksköterska ska så snabbt som möjligt yttra sig om avskiljandet. Avskiljandet får inte hålla på under längre tid än vad som är **oundgängligen nödvändigt** och inte i något fall i mer än fyra timmar i följd.

Med särskilt påkallat och oundgängligen nödvändigt menas att ett avskiljande får ske endast om det verkligen behövs. Avskiljande är en väldigt ingripande åtgärd och får inte användas på ett annat sätt än vad som uttryckligen framgår av LVU.

En avskiljning innebär att den unga hindras från att ha kontakt med övriga på avdelningen. I praktiken innebär det ofta att den unga ensam låses in eller hindras lämna ett rum.

Vård i enskildhet

Den som på grund av eget beteende vårdas i ett särskilt ungdomshem får, om det krävs med hänsyn till hens speciella behov av vård eller säkerhet eller säkerheten vid hemmet, hindras från att träffa andra som vårdas där (vård i enskildhet).

Vård i enskildhet ska vara anpassad efter den ungas individuella vårdbehov.

En fråga om vård i enskildhet ska prövas fortlöpande och alltid omprövas inom sju dagar från senaste prövning.

Förbjuden egendom

Den som vårdas i ett särskilt ungdomshem får inte heller inneha alkohol, narkotika eller något annat som kan vara till men för vården eller ordningen vid hemmet. Vapen eller sådant som kan användas som vapen omfattas.

Kroppsvisitering och ytlig kroppsbesiktning

Den unga som vårdas i ett särskilt ungdomshem får **om det behövs** vid ankomsten till hemmet kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas för att kontrollera att den unga inte har med sig någon förbjuden egendom, såsom narkotika. Kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning får också ske om det under tiden den unga vistas på hemmet uppstår misstanke om att denna har förbjuden egendom.

Med **om det behövs** menas att det måste finnas någon grund att tro att den unga kanske har med sig förbjuden egendom.

Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning ska göras med ett vittne, om inte den unga inte vill ha vittnet närvarande. Den unga ska frågas om hen önskar att någon särskild person ur personalen genomför eller närvarar vid kroppsvisitationen eller den ytliga kroppsbesiktningen. Den ungas önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses.

Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning ska göras med största möjliga hänsyn.

Tagande av prov

Den unga som vårdas i ett särskilt ungdomshem är skyldig att när hen kommer till hemmet lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel. Den unga får uppmanas att lämna prov endast om det finns anledning till det, vilket innebär att det måste finnas någon grund att tro att den unga kanske är påverkad av ett av de uppräknade medlen.

Ett sådant prov får också tas om det under vistelsen kan misstänkas att den unga är påverkad av ett av de uppräknade medlen.

Rumsvisitation

Om det behövs för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen vid hemmet, får bostadsrum och andra förvaringsställen undersökas. En rumsvisitation får endast utföras för att söka efter förbjudna föremål. En rumsvisitation ska genomföras i närvaro av ett vittne. All den hänsyn som omständigheterna medger ska iakttas

Övervakning av brev och försändelser

Den som på grund av eget beteende vårdas i ett särskilt ungdomshem får underkastas övervakning av sina brev och andra försändelser, om detta behövs med hänsyn till ordningen vid hemmet eller till den unges särskilda förhållanden. För detta ändamål får Statens institutionsstyrelse öppna och ta del av försändelser som kommer till eller sänds från den unge. Om en ankommande försändelse innehåller egendom som är förbjuden enligt LVU ska egendomen omhändertas.

Brev mellan den unga och en svensk myndighet eller advokat eller hans offentliga biträde får inte granskas och måste skickas iväg.

Tvångsvård enligt LVM

Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) reglerar när missbrukare får tas om hand för tvångsvård.

Tvångsvård av missbrukare ska enligt 3 § syfta till att genom **behövliga insatser** motivera missbrukaren till att medverka till frivillig behandling. Målet är alltså att tvångsvården ska övergå till frivillig vård.

Med **behövliga insatser** menas behandling av själva missbruket men även åtgärder för att förbättra den intagnas livssituation, t.ex. genom att ordna bostad och arbete.

Tvångsvården ska ske på hem som är särskilt avsedda för vård av missbrukare, men kan inledas på sjukhus om det behövs.

Tvångsvården ska avslutas så snart syftet med vården är uppnått och senast när vården har pågått i sex månader.

Grunderna för tvångsvård enligt LVM

Förutsättningarna för tvångsvård framgår av 4 §. Det grundläggande kravet för tvångsvård enligt LVM är att någon har ett **fortgående missbruk** av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel och är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk. Ett annat krav är att vården inte ska kunna ges på **frivillig väg**, och att vård inte heller kan ges med grund i lagen om psykiatrisk tvångsvård eller lagen om vård av unga.

Dessutom krävs det att personen till följd av missbruk

- utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara,
- löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv, eller
- kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.

Med **allvarlig fara för personens fysiska eller psykiska hälsa** menas en konkret risk för skada.

Med att en person löper en **uppenbar risk att förstöra sitt liv** menas sådant som att det finns en risk att personen förlorar möjlighet till jobb eller utbildning, eller att personen riskerar att inte längre kunna upprätthålla normala sociala relationer.

Med att en person befaras att **allvarligt skada sig själv eller någon närstående** menas sådant som självmordsrisk eller risk att misshandla närstående.

Hur går det till när ett beslut om tvångsvård enligt LVM tas?

Det första steget är att socialnämnden gör en **utredning**. En sådan utredning inleds om socialnämnden på något sätt har fått kännedom om att det kan finnas skäl att bereda någon tvångsvård. I utredningen ska det ingå en **läkarundersökning**.

Om socialnämnden efter utredningen anser att det finns behov av tvångsvård ska socialnämnden ansöka om sådan vård hos förvaltningsrätten. Det är **förvaltningsrätten som beslutar om tvångsvård**. Dock får socialnämnden i vissa fall besluta att en missbrukare omedelbart skall omhändertas.

Förutsättningarna för ett **omedelbart omhändertagande** är att det inte går att vänta på förvaltningsrättens beslut på grund av att det kan antas att missbrukaren kommer få sitt hälsotillstånd allvarligt försämrat utan omedelbar vård, eller att det finns en överhängande risk för att missbrukaren allvarligt kommer skada sig själv eller någon närstående. Det krävs alltså att situationen bedöms som akut. Dessutom krävs det att det är sannolikt att förutsättningarna för tvångsvård enligt 4 § är uppfyllda.

Socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande ska så snart som möjligt prövas av förvaltningsrätten, som då beslutar om tvångsvården ska fortsätta eller inte.

Om personliga ombud och kontaktpersoner

I många kommuner finns möjlighet att ansöka om att få ett **personligt ombud**. Personligt ombud är en person som tillhandahåller information om vård, rättigheter och möjligt stöd till dig som har psykisk funktionsnedsättning eller återkommande psykisk ohälsa.

Det personliga ombudet arbetar på uppdrag av den enskilde och är helt fristående från andra myndigheter. Det personliga ombudet jobbar för att stötta den enskilde individen som ofta har många kontakter med vården, socialtjänsten, rehabiliteringen eller andra samhällsaktörer och blir lite som en personlig samordningscentral. Det är en person som finns till eftersom många personer med psykiska funktionsnedsättningar eller svårare psykisk ohälsa ofta har ett väldigt stort antal kontaktytor och stora behov men inte alltid kan förväntas själva orka eller förstå vart de har rätt att vända sig och när.

Personligt ombud är en frivillig och kostnadsfri verksamhet. Du behöver därför ringa till kommunen där du är folkbokförd och fråga om det finns personliga ombud som kan underlätta din vardag.

En **kontaktperson** fungerar som en vän och medmänniska till en vuxen eller ung person som har någon form av intellektuell, fysisk, psykisk eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Det kostar ingenting att ha en kontaktperson. Om du har en funktionsnedsättning kan du ansöka om kontaktperson hos din kommun.

I den vårdplan som upprättas i anslutning till beslut om intagning för tvångsvård ska framgå att patienten har rätt att önska kontaktperson enligt 3 kap. 6 § Socialtjänstlagen.

Även barn och unga omfattas av dessa möjligheter att få en kontaktperson och/eller en kontaktfamilj, men barn och unga kan enligt Socialtjänstlagen även få kontaktperson av andra orsaker. Exempelvis om barnet behöver ytterligare vuxenkontakter.

Är personen över 15 år kan denne själv ge sitt samtycke och begära en kontaktperson, är personen under 15 år får kontaktperson endast utses om vårdnadshavare samtycker till det. Ansökan görs hos kommunens socialtjänst.